

SLUISDEUREN NAAR „ZEE” ROESTTEN VAST

Beruchte doolhof Molkwerum werd een gewoon boerendorp

Acht-eilanden-dorp met groot verleden, zonder toekomst

Burgemeester L. S. Pasma van Hemelumer Oldeferd toont in zijn kamer op het gemeentehuis te Koudum elke bezoeker, bij wie hij de nodige belangstelling veronderstelt, met trots de mooie kaart van Molkwerum, die de gemeente sinds kort rijk is geworden. Het is een heel oude kaart, namelijk van de Johannes Hilarides uit 1718. De gemeente had al zo'n kaart, maar dit is een later exemplaar, dus in kleur en compleet met een gezicht op het dorp en een kaartje van de Zuidwesthoek. Geschiedkundigen raken in vervoering bij het zien van deze prachtige kaart en dat geldt vooral ook voor mensen, die zich bezig houden met landnamen en alles wat daarmee in verband staat. Geen wonder, dat ds. J. J. Kalma in deel vier van „Fryske Plaknammen” een uitvoerig artikel wijdde aan deze kaart met o.a. de namen voor de acht eilandjes, waarop het oude Molkwerum was gebouwd en de vele bruggetjes, die deze „pöllen” onderling verbonden.

Aan de vorm weinig veranderd

Op zijn bureau heeft de burgemeester ook een kaart liggen van het huidige Molkwerum. Een veel minder rijk uitgeoefende kaart, dan die uit 1718 en dat past ook goed bij de situatie, want een vergelijking tussen de beide kaarten leert, dat het dorp er in de afgelopen eeuwen sterk op achteruit is gegaan.

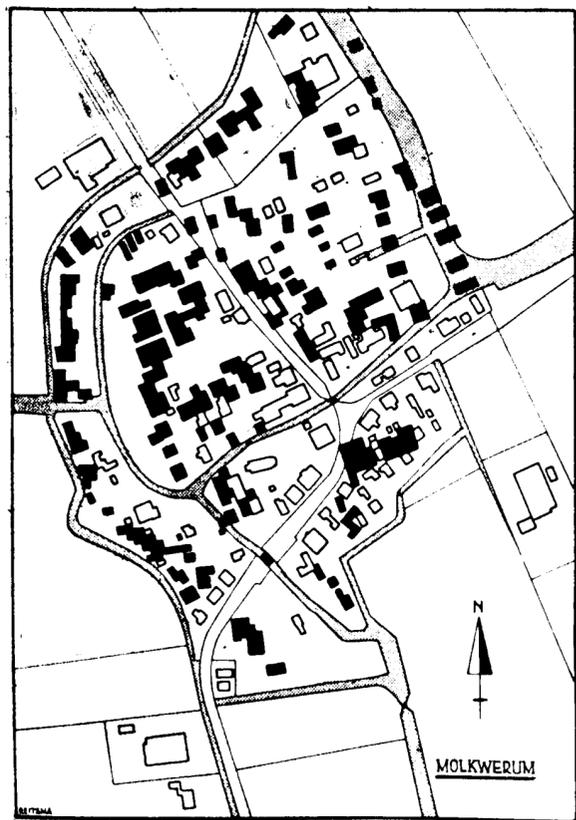
Opze tekenaar heeft de beide plattegronden van het dorp in elkaar verwerkt. Dat kon vrij gemakkelijk, omdat er aan de vorm van Molkwerum niet veel is veranderd. Volledig dekken de plattegronden elkaar niet. Misschien is Johannes Hilarides iets minder punctueel geweest dan gemeentewerkeren nu, maar het is natuurlijk ook niet onwaarschijnlijk, dat een enkele waterloop sinds 1718 wel wat is gewijzigd.

Uitgehald

Het voornaamste is echter, dat deze gecombineerde kaart heel duidelijk aangeeft wat er sinds het begin van de achttiende eeuw in het dorp verloren is gegaan. De zwarte vlekken op de kaart vertellen welke huizen zijn afgebroken, terwijl de open gehouden „vierkantjes” meedelen, welke huizen er nu nog staan. Een blik leert, dat Molkwerum sterk is uitgehald, want de oude vorm van het dorp is nog altijd bewaard gebleven.

Toen Hilarides zijn kaart tekende, verkeerde het dorp nog in zijn bloeiperiode, welke in de zeventiende en de achttiende eeuw viel. De mannelijke bevolking bevoerde of beviste de zeeën en dat gaf een goed stuk brood, terwijl het ook heel wat verzorgende bedrijvigheid met zich meebracht. Nog staat het dorp door middel van een sluis in verbinding met het IJsselmeer, maar de deuren zijn al lang vastgeroest, want er behoeft nooit meer een schip het wijde water op. Bij de Tweede Kamer is een ontwerp van wet

Dank zij de fraaie kaart van Johannes Hilarides kon het Molkwerum van 1718 vrij goed worden verwerkt in de huidige plattegrond. Beide plattegronden dekten elkaar niet volledig, maar dat doet geen afbreuk aan het overzicht van de sterke teruggang van het dorp. De zwarte vlekjes op de kaart geven namelijk de gebouwen aan, die sinds 1718 zijn verdwenen. Er is ook nog al wat water gedempt. Wat nu nog — soms heel smal — water is, staat grijs aangegeven.

des vermeldde boven zijn kaart „Het Friesche Doolhoff, het beruchte dorp Molk-Worren.”

Dat was het in 1718, toen er nog acht „pöllen” waren. De Katte Pol, Sorke Pol, Hoeunde Pol, Wester Ich, Eester Ich, Grims en Arjen Pol, de Pol off Wiebren Hantjes Pol off de Toonen en de Jaaxme Fonne Pol zijn nog wel terug te vinden, maar eilandjes zijn het niet meer. Een deel van het water is gedempt en van de achttien bruggetjes, die ieder een naam hadden, zijn er nu nog maar drie over.

Molkwerum is lang niet meer wat het was, maar het is er nog altijd, compleet met een hervormde kerk, een bijzondere school met een veertig leerlingen, een verenigingslokaal en een bescheiden café. Het is dus nog een echt dorp, maar veel verenigingsleven is er niet meer. De sterk vergrijsde bevolking woont in voor het merendeel oude en kleine woningen. Veel perspectief biedt de toekomst niet. Er wordt gehoopt op enige mogelijkheden in het kader van de recreatie. Voorlopig grijpt bakker De Boer echter nog terug op het grote verleden van zijn dorp. De koekproducten, die uit zijn fabriekachtige bakkerij naar alle delen van Nederland worden verzonden, hebben op hun verpakking met Friesse tekst een afbeelding van „Ald Molkwar fen 1373 — it Fryske Doolhoff.”

Recreatie

Toch kijkt het dorp nog wel naar dat water, maar dan met het oog op de recreatie. Bij de sluis met de pier heeft zich namelijk enig strand gevormd en op die plek wordt vrij veel gewonnen. Toeristen mogen er graag even bivakkeren. Het dorp zou de mogelijkheden op dit punt graag wat uitbouwen en blijkens het gemeentelijke rapport ten dienste van de herziening van de uitbreidingsplannen onderkent het gemeentebestuur die mogelijkheden ook wel.

Er leeft dus nog wel iets in het dorp, dat nu al eeuwenlang de invloed ondergaat van de ontvolking. Vroeger was het dorp alleen des zomers ontvolkt, want dan zwierden de mannen op zee. Daarom kon Here Jolles van 1665 tot 1689 alleen maar 's winters voorgaan. Dat was bij de doopsgezinden, die een tijdlang in het dorp twee gemeenten hebben gehad, met elk een kerkgebouw, de grote en de kleine Vermaning. De doopsgezinde kerk is nu het verenigingsgebouw van de hervormde kerk.

Twee jonge Molkwerumers bevaaren nog de wereldzeeën. Dat is alles, want vissers zijn er eigenlijk niet meer, al wordt er dan nog wel wat op paling gevestigd. De naam Visser komt in het dorp nog al veelvuldig voor evenals Zeldenerust. Dat waren voorheen grote families van louter vissers. Nu is Molkwerum een boerendorp. Zeventig procent van de bevolking is betrokken bij het boerenbedrijf. Het aantal inwoners zit nog juist boven de vierhonderd; in het begin van deze eeuw woonden er nog ruim vijfhonderd mensen. Molkwerum is nooit erg groot geweest volgens de huidige maatstaven, maar terwijl vergelijkbare dorpen groeiden, is Molkwerum langzaam maar zeker in zielen aantal teruggelopen.

Dat blijkt duidelijk uit het aantal woningen, dat uit het dorpsbeeld is verdwenen. Waar men in het dorp ook graaft, steeds wordt gestoten op steen: de fundamenten van vroegere huizen. Volgens de woningstelling van 1956 stonden er in het dorp 76 huizen. Driekwart daarvan dateert van voor 1906, terwijl bijna de helft bestaat uit één, twee- en driekamerwoningen. Het dorp is door de afbraak zo open geworden, dat moeilijk meer van een doolhof kan worden gesproken. Dat was het vroeger. Hilarides

Neen, Johannes Blanksma uit St. Anna Parochie moet niets hebben van moderne kunst. Bij het woord abstract vertoont zijn markante kop zeer duidelijke trekken van afschuw. Bij Vincent van Gogh houdt voor hem de schilderkunst op. Wat dan volgt noemt hij poppekasterij. Hij moet op een schilderij duidelijk kunnen zien wat het voorstelt. Een schilderij van Benner, drie paardjes voorstellende, noemt hij „drie witte muizen die in de lucht zweven”. Paarden moeten bij hem werkelijk paarden zijn, met alle vier benen stevig en welgevormd op de grond.

JOHANNES BLANKSMA heeft een zeer grote belangstelling voor de schilderkunst. Hij heeft er heel veel boeken over gelezen en volgt de kunststrencies in de kranten zeer nauwgezet. Een enkele keer breekt hij er eens tussen uit om een museum of een grote internationale tentoonstelling te bezoeken. Zo stond hij een keer om tien uur 's morgens al in het Rijksmuseum in Amsterdam. Dezelfde ochtend was hij op de fiets uit St. Anna Parochie gekomen. In het museum trof hij een heer, met wie hij in een diepgaand gesprek raakte over de schilderkunst. Bij het afscheid nemen noemde zijn gesprekspartner zijn naam: prof. De Vries. En deze hooggeleerde keek vreemd op toen bleek dat hij een kunstzinnige discussie

Molkwarder swantsjes

Molkwar is ien fan it lytse rychje doarpen, dat fan âlds in wapen hat. It is net it iennichste doarp, dat de swan yn it wapen hat. Langwar en Warten hawwe der elk mis trije wannen yn: Molkwar ien. De swan stiet ek op in gevelstien út 1597, dy't in goed plakje krige hat yn it nije hûs (ien fan de seis, dy't der net de oarloch boud binne), dat biwenne wurdt fan S. C. Kramer. Op de stien stiet fierders „Die Godt vertrowt had wol gebowt.”

Eartiids hie it doarp hast gjin forbining mei it lân. It wie folstein op de sê rjochte en rydforker koe der yn it doarp sels net komme mei 't der allinne mar smelle rimpaddeitsje wiene. It isolemint nei de kant fan it lân hat mei him brocht, dat de ûntjowing fan it Frysk lang net dy fan it lân folge hat. Sa krige it doarp, lyk as de stêd Hynljippen in eigen dialekt. Dêr is nou net folle, kreker seint: neat mear fan oer, al wykt in inkel wurd dan noch wol wat fan it Súdwesthoek of. De Molkwarders hawwe, lyk as de Hynljippers ek har eigen dracht haw. Dy fan Hynljippen is yn de eigen stêd jitt to sjen; dy fan Molkwar net.

Molkenhuizen. Molkenweer, Molkweer, Molqueren, en Molcuquere binne alle gearre oan it hjoeddeiske Molkwarder foarfogien. Foar de Fryskpraters is it lykwols Molkwar.

Een van de „grachten” in Molkwerum, gefotografeerd van de Kattepolbrêge af in de richting van Koudum. Rechts de Katte Pol, links wat eens de Eester Ich was.

Ring wees uit, dat wulp 31 jaar werd

Ringen aan vogelpootjes leren ons heel veel van de weg, die zij volgen, en van de ouderdom die zij bereiken. Een wulp zoals men die hiernaast op het nest ziet, kan een zeer respectabele leeftijd halen.

Dode vogels van nut voor ringenonderzoek

Het is weer zo ver dat we buiten van alles kunnen beleven. De trek is nog in volle gang, al is oktober wel de drukste maand. Het begint trouwens al in juli, dan komen reeds de buitenlandse gasten, pas in het hoge noorden groot geworden, tot ons: oeverloperijtes, zwarte ruiters, groenpootruiters, noem maar op. Op 9 juli werden de eerste wulsters in het Noorderleeg al gezien. Dat gaat zo maanden lang door. De vraag is, waarom ook onze eigen broedvogels al gauw vertrekken. Het is nog volop zomer, begin augustus, dan minderen de gierzwaluwen al het vol, de ooevaars gaan eind augustus, als er toch nog volop voedsel voor de dieren is, de grote reis ondernemen. Bovendien is het een gevaarlijke reis, want elk jaar komen er minder ooevaars terug dan er ouden en jongen ons verlieten. Het vliegt blijft steeds groter te zijn dan de aanwas van jonge dieren.

We kunnen al weer uitkijken naar de sijesjes, die hier de vorige winter talrijk waren. In troepen gingen ze aan de elzenpropies, na de jaarwisseling zagen we ze meer op de grond, het elzenaard ligt dan meer onder de bomen verspreid. In het laatst van augustus waren er nu al enkele op Vlieland en eind september werden ze onder meer in Molenend opgemerkt. Begin oktober kwamen de eerste sneeuwgorzen uit Groenland en IJslaan naar onze stranden.

Voor al langs de zeekust en de Makkumer waard verder op de eilanden, is het nu voor de vogelvriend nog boeiender dan in de zomer, want het is niet — zoals soms wordt aangenomen — dat we in de herfst zonder vogels komen te zitten, als onze broedvogels vertrokken zijn. Met onze standvogels en trekkers uit het noorden is het aantal tijdelijk zelfs veel groter.

Het valt soms op hoe bepaalde soorten enige dagen of soms een enkele dag als het ware in het middelpunt staan door plotseling in grote aantallen door te komen. Zo waren het bijvoorbeeld vooral de merels of zwarte lijsters, die 30 oktober op Terschelling domineerden. En wat het merkwaardige was, en dit gold ook voor de andere lijstersoorten en kepen, vinken en spreuwen, dat er dagen lang bij wind tussen oost en zuid; nageen alle vogels niet de gewone richting gingen, naar west en

veld zijn ze te vinden. Die aluminiumringetjes hebben de vogelkenners al zeer veel verteld omtrent de weg, die de trekvogels volgen en waar ze de winter doorbrengen.

Pas kwamen bij de ornitholoog G. Bosch te Giekerk nog enige ringresultaten binnen. Een Kievit, 14 april 1960 te Twisk (N.H.) gevonden, was 7 juni 1959 in Letland jong gered. Een losse Engelse ring, deze zomer tussen de schelpen op de Makkumerwaard door de opzichter ontdekt, bleek te hebben toebehoord aan een meerkooft die 27 januari 1951 te Essex bij Colchester van de ring voorzien was. We moeten aannemen dat de vogel vergaan is en de ring overbleef. Ook vertellen de ringen de deskundige soms, hoe oud vogels kunnen worden. Een heel merkwaardig geval is bijvoorbeeld, dat van een wulp, die 31½ jaar kans zag buiten schot te blijven: het dier werd 4 juli 1926 als jonge vogel in Zweden gerind en 25 januari 1958 in Engeland geschoten. De ring was sterk gesletten maar de letters en cijfers waren nog goed zichtbaar. Zo zijn er ettelijke voorbeelden, zoals van meeuwen, die meer dan twintig jaar werden.

Wie een geringde vogel vindt zou de onderzoekers deugd doen door soort, vindplaats, datum, de toestand waarin de vogel zich bevindt, vermoedelijke doodsoorzaak en mogelijke andere bijzonderheden te noteren. De ring kan uitgehouden worden en met de gegevens toegezonden worden aan de heer G. Bosch, Rima van Nautaveg 59 te Giekerk, die voor verdere doorzending zal zorgen. De vinder krijgt dan later wel bericht omtrent de herkomst van de vogel en al zo onder draadgeleidingen en in het meer. G. Bosch, Giekerk.

De Vreugdenhils wonen heerlijk in monument

Het feit, dat het pand Egracht 44 op de voorlopige lijst van monumenten voorkomt, maakte het voor de IJlsters zeker niet aantrekkelijker om in het huis met zijn trapgevel te gaan wonen. Anders is het tenminste niet verklaarbaar, dat de woning in deze tijd zo maar twee jaar leeg heeft kunnen staan. Misschien hebben de IJlsters even gedacht, dat de man gek was, toen einde oktober van het vorig jaar bekend werd, dat de woning verkocht was aan een inwoner van Cuyck. Nu weten zij wel beter, want de heer J. Vreugdenhil haalt elke dag zijn hart op aan dit uit de zeventiende eeuw daterende pand, waarin voorheen een bakkerij is gevestigd geweest.

Wat dreef deze Cuykenaar om helemaal in IJlst een „oud fort” te kopen? Natuurlijk wilden man en vrouw graag in de buurt wonen van dochter, schoonzoon en kleinkinderen in Sneek. Maar het huis — warm aanbevolen door de schoonzoon, die antiquair is — lokte deze uit het Westland afkomstige moderne-woning-bewoners nog veel meer. Hier zou vooral de heer des huizes zich kunnen uitleven. Na zijn pensioenering kwam nu de tijd om zich na jaren van boekhoudkundige problemen eens te wijden aan zijn grote liefhebberij: timmeren en alles wat daarmee annex is. Kon het beter, dat dit ten goede zou komen aan de eigen woning!

Voor vijftien honderd gulden werd de heer Vreugdenhil eigenaar van het pand, dat minnaars van het oude met verderde blikken aanschouwden, maar dat de IJlsters met de nek aanzagen. Nu mogen deze stedelingen daarover niet te hard worden gevallen, want het geval achter het leuke gevel-tje was niet zo maar meer be woonbaar voor een mens, die enige eisen aan het leven stelt.

Dat doet ook dit echtpaar en daarom is er ras een closet in de woning aangebracht; is er thans ook een douchelet, terwijl de bakkerij tot keuken is omgevorderd. De heer Vreugdenhil doet alles zelf. Timmeren, metselen, stucadoren, schilderen en behangen is zijn grote vreugde. Maar hij is van de zware, merendeels hand bekapte balken in het huis afgebleven. Daar is geen board tegenaan gekomen! Wat oud en mooi is, laat hij in wezen. Natuurlijk laat hij de toch nog betrekkelijk goede voorgevel ook met rust. Daar mag hij niet aankomen, maar de liefde voor wat mooi is, maakt dat dit voor hem geen probleem is. Wel restaureert hij de verprutste achtergevel in eigen accordwerk, want werken dat hij doet!

Zo blijft een oud sieraad van IJlst bewoond en dat is nog altijd de beste methode om een monument te bewaren. Tenminste als het goed bewoond wordt en dat wordt het in dit geval. De Vreugdenhils zijn in die zin spart, dat zij minder slooplus-

Wie is die man? Joh. Blanksma

„OP de Nieuwestad kom ik Gerrit Benner tegen. Ik ken hem goed, want hij is een dienstkamerad van me. „He, ouwe vent”, zeg ik, „ik ben juist op die tentoonstelling van jou geweest in het Fries Museum”. „Je vond er zeker niets aan, wel?”, zegt Benner. „Nee”, zeg ik, „hoe krijg je het in je kop”. „Dat had ik wel gedacht”, zegt Benner.”

had gehad met een eenvoudige melkhandelaar uit het hoge noorden van Friesland. „Ik had gedacht dat u schilder was”, had prof. De Vries verbaasd gezegd.

Johannes Blanksma had in zijn jeugd maar een wens: schilder worden. Deze wens is nooit vervuld, want de financiële toestand thuis maakte studeren ten en male onmogelijk. Na de lagere school kwam hij dus bij de boer. Toen zijn vader in 1926 stierf, nam hij diens melkwerk over. En sindsdien brengt hij de huisvrouwen in Sint Anna Parochie trouw elke dag melk, pap, yoghurt, boter en kaas aan huis. Elke morgen moet hij hiervoor om vijf uur uit de veren. Na het middagen neemt hij dan even rust — „Ik ben al van de vorige eeuw”, verontschuldigt deze 63-jarige zijn siesta — en dan kruipt hij in een heel andere huid. Hij gaat schilderen. Dat wil zeggen, aan de hand van een der vele reproducties, die hij in zijn leven heeft verzameld — een aardappelkist vol! — gaat hij oude schilderijen kopiëren. Hij maakt er veel werk van. Hij schildert tot 's avonds laat. Wekenlang doet hij over een kopie, want Blanksma is niet gauw tevreden. Maar het resultaat is dan ook navenant. Zijn kopieën zijn vaak zo geslaagd dat zij grif aftrek vinden. Dit jaar nog maakte hij op bestelling twee kopieën voor een Zuidafrikaanse dame, die in Sint Anna Parochie op bezoek was. Zij nam gelukkig en tevreden een zelfportret van Rembrandt en een „Bidende vrouw” van een leerling van deze grote meester mee naar huis. Ook al eerder was er werk van Blanksma naar Zuid-Afrika verhuurd: in tal van huiskamers in Friesland en „Holland” hangen eveneens Blanksma's kopieën van oude meesters.

BLANKSMA zelf is een nuchter man met een heerlijke humor. „Wat ik doe, is natuurlijk eigenlijk niks. Ik ben geen schilder, alleen maar kopiist”. Hij maakt ook wel eigen werk, een boerenplaatje of dorpsgezicht, maar daarover wil hij geen praat. Hij beseft maar al te goed dat hij geen enkele opleiding heeft genoten en dat spijt hem heel erg. Als hij tijd en geld had, zou hij graag in en naar de natuur willen gaan schilderen. — „Want dat is toch het ware!” —, maar voorlopig zal daar nog wel niet veel van komen. Misschien over een paar jaar als hij eens aan pensioen kan gaan denken. Want ergens is Johannes Blanksma, de melkhandelaar, bezeten van penseel en palet.

Brits oordeel over Friezen

Buitenlanders plegen nogal eens op te treden als de vriend, die een volk zijn feiten toont. Dat geldt ook van de Engelsman John Bouring, die in 1828 Friesland bezocht en daarover reisbrieven schreef, die door A. Telling vertaald werden. Hij noemde het een hard en onrechtvaardig oordeel, dat de Friezen lomp, koud en terugstotend zouden zijn, meende wel, dat zij over het algemeen afkerig zijn om veel met vreemdelingen in aanraking te komen, prees hun „schranderere en wijsgerige geest” en vond eigenlijk maar één groot gebrek: het te veelvuldig gebruiken van sterke dranken („de bestendige gewoonte om een glaasje vol op verscheidene tijden des daags te nemen”). Maar het rechte met messen, waarvan de Brit ook hoorde, was gelukkig al lang voorbij en hij besloot:

„Nu zijn zij een volk zeer onderdanig aan de wetten; schoon zij zich weinig storen aan de praalvertoning der gezaghebbers. Zij hebben weinig eerbied voor enkel aristocratische of ambtsonderscheiding. Een hunner bestuurders getuigt van hen „dat zij gereedelijk gehoorzamen aan de wetten, die zij verstaan, maar nooit vergeven noch zich wijzen, wanneer zij onrecht of partijdigheid moeten lijden. Men kan hen niet overbluffen door den vorm of praal van magt; zij latende zich weinig in met de zaken van anderen en kunnen niet dulden, dat het Bestuur zich bemoeit met hunne huishoudelijke aangelegenheden.” Soe it noch sa wê-